

Iz iznešenog proizlazi da su Križevci baštinili brojne profane i sakralne spomenike te da sami po svojoj urbanističkoj koncepciji zauzimaju posebno mjesto unutar raznolike revije kulturnog naslijeđa. Na žalost, stupanj očuvanosti spomeničke baštine nije na razini njezine kulturno-povijesne vrijednosti. Možda ćemo jednog, ne tako dalekog dana, kada nestanu i posljednji ostaci križevačke kulturno-povijesne baštine, shvatiti da novac ne možemo jesti i požaliti što nismo budućim generacijama sačuvali naslijeđenu baštinu. Tada će biti kasno. Danas još možemo spasiti ono što imamo.

Bilješke:

1 "Zaštita spomenika kulture", Delegatski list SO Križevci, god. VII, br. 33, 1987. 14-15

2 V. SRIMSEK, "Revitalizacija stare dame", Muzejski vjesnik br. 10, Varaždin 1987, 13-17

3 "Upoznajte Križevce i okolicu", "Vikend" br. 521, Zagreb, 19. V 1978.

4 Prošlog proljeća nesašni maloljetnici podmetnuli su požar - zapalili su 250 godina stari štagalj. Time je oštećen vrijedan spomenik seoske arhitekture i narodne baštine. "Večernji list", Zagreb, 15. IV 1988.

5 O potrebi obnove pisao je Večernji list", Zagreb, 28. VIII 1976, str. 6. pod naslovom "Još nije kasno"

6 A. HORVAT "Dva gotička kipa iz Križevaca", Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena, knj. 49, Zagreb, 1983.

7 Ovaj sakralni spomenik jedini je u gradu sa kompletno novom krovnom konstrukcijom. "Katedrala i biskupska rezidencija u Križevcima", "Zumberački krijes" 1983. 76-82

8 Natpis glasi: A.M.I.R.V.G.Q.D.N.M.V.C.C.FcA.D.1674. (Anna Maria lurchin relicta vidua generosi quondam Domini Nicolai Makar. Vice Colonelli Crisiensis fieri fecit anno Domini 1674.)

9 Slika je restaurirana za izložbu o djelovanju pavlina u Hrvatskoj

10 Kip je vjerojatno nastao poslije godine 1700. U kanonskoj vizitaciji 1796. spominje se kip Tužnog Krista u Donjem gradu, ali se ne navodi točna lokacija. Na sjevernom završetku ul. M. Pijade, u jami uz stari gradski zid, stoji danas kolumna baroknih oblika s tragovima natpisa.

11 Kip je dosta dobre kvalitete. Oštećen je (bez ruke). Izvori ga spominju u dva navrata; 1795. i 1840. godine. A. Horvat donosi da je kip postavio general Ricci 1764. godine.

12 Kipovi sa slikama i kanonskom pločom preneseni su u obližnji samostan redovnica.

13 A. HORVAT, Barok u Hrvatskoj, Zagreb, 1982, 38, bilj. 107

14 "Zaštita spomenika kulture", "Večernji list", Zagreb, 20. i 23. V 1986.

Literatura:

1. V. BEDENKO, "Križevci - razvoj grada", Poseban otisak iz "Glasnika Arhitektonskog fakulteta" br. 3, Zagreb, prosinca 1975.

2. Križevački zbornik II, Križevci 1982.

3. J. BUTURAC, "Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine. Poseban otisak iz "Starina" JAZU, knj. 59, Zagreb 1984.

4. Likovna enciklopedija, sv. 1, 2, 3, i 4, JLZ, Zagreb 1964.

Zahvaljujem dr Doris Baričević za podatke o povijesno-umjetničkim značajkama sakralnih spomenika Križevaca i ustupljenu fotografiju propovjedaonice iz kapele sv. Ladislava.

Ljerka PERČI, Varaždin

Prilog poznavanju izgradnje varaždinskih gradskih utvrda u prvoj četvrtini 16. stoljeća

Iznenadni prodori Turaka krajem 15. stoljeća i njihovo nadiranje u Panoniju zahtijevalo je poduzimanje odgovarajućih mjera za obranu Slavonije i Ugarske. U takvoj situaciji je modernizacija varaždinskih gradskih utvrda bila neophodna.¹ Prema nekim sačuvanim dokumentima u nirnberškom arhivu moguće je djelomično rekonstruirati tijek gradnje zidina u prvoj četvrtini 16. stoljeća.

Prema do sada objavljenim dokumentima iz istog razdoblja poznato je da se u vremenu

kada je vlasnikom varaždinske feudalne utvrde bio Juraj Brandenburg vrše opsežniji građevinski zahvati na utvrđivanju kraljevskog i slobodnog grada Varaždina. Iz dviju odredaba,² koje su kralj Ludovik II i markgrof Juraj Brandenburg gotovo istovremeno objavili u jesen 1516. godine, da kraljevski porez (lucrum camerae) i miholjčicu prepuštaju varaždinskoj gradskoj općini u svrhu izgradnje varoških utvrđenja, vidljivo je da su to odlučili u dogovoru. Juraj Brandenburg u dokumentu

navodi da za utvrđivanje grada daje onoliko koliko mu od grada Varaždina kao španu pripada. Ludovik II zabranjuje pak da se od grada utjeruju lucrum camerae i druge daće, nego se isti trebaju utrošiti u gradnju utvrda zbog opasnosti od Turaka i nevjernika.

Srodstvo i dobre veze Juraja Brandenburga na ugarskom dvoru vjerojatno su bile od značaja pri njegovom ženidbenom izboru.³ Oženio je Beatricu Frankopan, udovicu Ivaniša Korvina. U proljeće 1510. njenom smrću postaje nasljednik njenog ogromnog bogatstva, koje je sačinjavalo oko 70 imanja.⁴ U Slavoniji su to bili Varaždin, Krapina, Medvedgrad, Rakovec, Lukavec i Vrbovec. Budući je bio i jedan od trojice staratelja⁵ malodobnog Ludovika II moguće je da je utjecao na Ludovikovu odluku da se te 1516. godine kraljevski porez, koji grad Varaždin plaća vladaru, usmjeri u izgradnju varoških utvrda.

Tih godina voditelj građevinskih radova na obnovi utvrda je Pankracije Jagersperger.⁶ Dajući izvještaj o gradnji za godinu 1516. naziva sebe baumeisterom. Navodi da su mu sudac i gradski prisežnici dali 111 forinti od kraljevskog poreza, a on je taj novac izdavao za zidare, klesare, drvo, letve i vapno. Spominje da su građani dovozili kamen, a gradski kmetovi kopali temelje, dovozili drvo za skele i vršili druge radove. Te je godine sazidao 58 dužnih kladri zida, tri kladra visokog.

Za 1517. godinu navodi da je primio kraljevski porez i drugi porez po pola guldena. Plaćao je građevinski materijal, pijesak i kamen, dao je novac majstoru-klesaru Mihaelu, koji je izradio 32 dužna kladra zidnog kruništa. Platilo je i pomoćne radnike. Nadalje spominje tesare koji su obradili drvo i napravili krov nadstrešnice u dužini od 103 kladra. U izvještaju navodi još da su građani dopremali vozove kamena, a gradski kmetovi išli na tlaku i kopali jarke.

Treće godine, prema izvještaju iz 1518. godine, potrošio je dio preostalog novca iz prethodne godine, primio je kraljevski porez, te 30 guldena koje je grad ostao dužan od ranije. Pankracije Jagersperger nadalje navodi da je nekom Toreg Mihaelu dao srebrni sud i jednu marku, a platilo Lucasa Webera, Mihaela Kurena i Gregu Hubugara. Majstor kamenar Mihael sazidao je 46 kladri zida, isto 4 kladra visokog. Seljaci su davali tlaku i kopali temelje. Plaćao je radnike koji su donosili kamen i žbuku na toranj, te tesare koji su obradivali drvo i pokrili 42 kladra zidnog hodnika.

Iz navedenih zapisa očito je da su radovi započeti ranije. Nakon izdavanja odredbi o korištenju poreza u svrhu izgradnje zidova u jesen 1516. godine nikako se nije moglo do zime sazidati 58 kladri dugi i tri kladra visoki obrambeni zid. Isto tako u detaljnom izvještaju za 1517. godinu Jagersperger je zapisao da su mu rekli "dem armen volck dreij jahr genug die elf hundert fuerder stain". Zato se početak radova na gradskim zidinama mora pomaknuti u 1515. godinu.

Ovi Jagerspergerovi trogodišnji izvještaji o izdanom novcu, vršenoj tlaki i obavljenim radovima napisani su sažeto. Ipak pružaju mogućnost da se na osnovu određenih pojedinosti stvore zaključci. Vjerojatno je da su kameni zidovi o kojima Jagersperger piše oni isti zidovi oko unutarnje varoši,⁷ koje slika Danijel Specklin na svom planu iz 1578. godine s prikazom Varaždina u Slavoniji 1568. godine. Prema tom planu ukupna dužina gradskih zidina iznosila je oko 280 kladri.⁸ Jagersperger je za tri godine, prema njegovom izvještaju, podigao 135 kladri⁹ zida visokog ponegdje tri, a ponegdje četiri kladra. Budući da govori o kruništima, a u izdacima navodi da je plaćao drvo, grede, tesare i pokrivanje hodnika, zaključujemo da je na unutarnjoj strani gradskog zida bio drveni hodnik za kretanje branitelja, a taj je dijelom bio natkriven. To potvrđuje i prikaz južnog varoškog zida s vratima i kulama na veduti grada iz 1732. godine u knjizi bratovštine svete Marije u Varaždinu.¹⁰ Na tom prikazu se veoma lijepo vidi da se na južnom zidu nalazi niz puškar-nica, te da je hodnik za branitelje s unutrašnje strane zida natkriven krovom prekrivenim crvenim crijepom. Krov koji spominje Jagersperger u svojim izvještajima vjerojatno je bio prekriven šindrom.

Sačuvan je i dokument iz godine 1520. o postavljenju izvjesnog Benedikta Stossa za upravitelja u Varaždinu.¹¹ On je upravljao s velikim ovlastima u ime Jurja Brandenburga. Na osnovu tih punomoći vodio je zajedno s Engelhartom Strasserom, kapetanom iz Krapine, spor u kojem je Pankracije Jagersperger, sada već kao oficijal, trebao dokazati svoju nevinost u slučaju neke optužbe.¹² Iz popisa Stossovih zaduženja¹³ vidi se da je on morao voditi brigu o gradnji tvrđe, ili zidina (Schlos oder Mawer). To znači da su se gradske zidine i dalje gradile. O tome svjedoči i potvrda kojom neki Leopold Strebessdorfer¹⁴ izjavljuje 1523. godine da je od Jakoba Stettnera pavmeistera

primio 127 guldena. Taj iznos u stvari je dio računa o davanjima i potraživanjima u vezi s gradnjom varoških zidina. Isti Jakob Stettner je potvrdio da je Leopold Strebendorf primio 55 guldena od Pankracija Jagerspergera. Iz jedne potvrde¹⁵ s kraja 1524. godine, s obzirom na način poravnavanja dugova zapovjednika varaždinskog burga N. Gwingenbergera, Jacoba Stettnera pavmeistera, te Sigmundta Nuerenbergera očito je da su još postojala sredstva za gradnju varoških zidina. Tadašnji upravitelj Hans Farnbach složio se s varaždinskim građanima da oni sagrade toranj i da na njega stave grb njihovog milostivog gospodina Jurja Brandenburga.

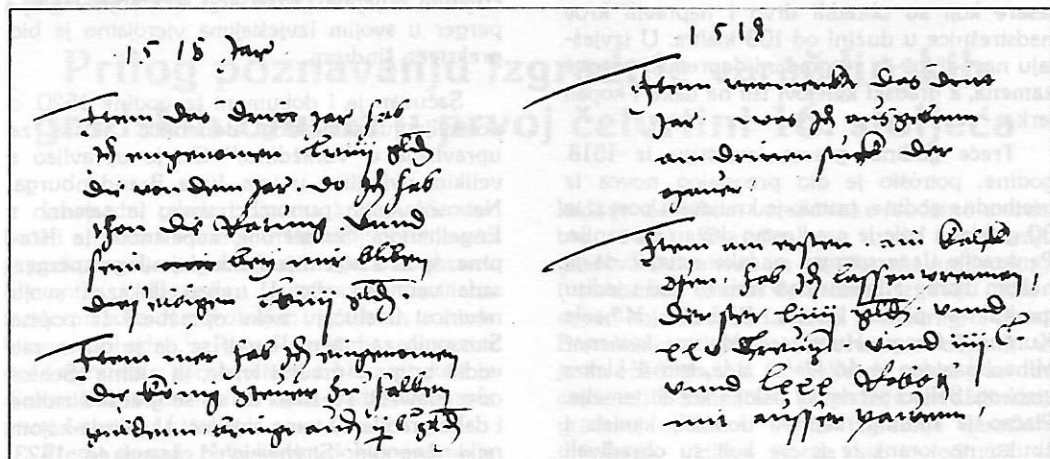
Skori događaji tih godina u Slavoniji i južnoj Ugarskoj potvrdili su opravdanost izgradnje i modernizacije varaždinskih gradskih utvrda. Poraz kraljevske vojske na Mohačkom polju 1526. godine i prvo opsjevanje Beča 1529. godine doveli su tursku vojsku u neposrednu blizinu Varaždina. Sigurno je da su tada varaždinske varoške utvrde spriječile namjeru Turaka da osvoje grad i da ga oni, iako su se nalazili posve blizu, nisu napali.

Zusammenfassung

Im ersten Viertel des 16. Jahrhunderts erlebte Varaždin eine rege Bautätigkeit. Aufgrund archivalischer Unterlagen ergibt sich eine Möglichkeit die Bauarbeiten an der Stadtmauer zu eröten. Aus den erhaltenen Jahresrechnungen lässt sich der Bauverlauf rekonstruieren. Zwischen den breiten Rundtürmen wurden Mauern errichtet.

Bilješke:

- 1 Gotovo u isto vrijeme od 1512. do 1519. godine podižu se i utvrde zagrebačkog Kaptola. Njihov prikaz sačuvan je na akvareliranom crtežu u kodeksu br. 8607 u Austrijskoj nacionalnoj knjižnici u Beču.
- 2 Z. TANODI, Monumenta liberae regiae civitatis Varasdini, Varaždin 1942, 289-290
- 3 G. SCHUMAN, Die Markgrafen von Brandenburg - Ansbach, Nürnberg 1980, 76
- 4 Isti, 77
- 5 Kralj Vladislav II, ujak Jurja Brandenburga, je na samrti postavio Brandenburga za staratelja i odgajatelja malodobnog kralja Ludovika II
- 6 Staatsarchiv Nürnberg, Brandenburger Literalien Nr. 1119 Prod. 1
- 7 Isto, Nr. 1119 Prod. 3, popis građana Varaždina iz 1520. godine u kojem se spominju naseljenici unutarnje i vanjske varoši.
- 8 Na Specklinovom planu mjerilo je dato u bečkim klafrtima.
- 9 U Jagerspergerovom izvještaju nema oznake o vrsti klafrti pa su odstupanja u dužinama moguća.
- 10 Knjiga je u vlasništvu Gradskog muzeja Varaždin, Kulturnopovijesni odjel, inv. br. 3343
- 11 Staatsarchiv Nürnberg, Brandenburger Literalien Nr. 1101 Prod. 5
- 12 Z. TANODI, Monumenta liberae regiae civitatis Varasdini, 290-295
- 13 v. bilješku 11
- 14 Staatsarchiv Nürnberg, Brandenburger Literalien Nr. 1072 Prod. 15
- 15 Z. TANODI i A. WISSERT, Monumenta historica liberae ac regiae civitatis Varasdini, Varaždin 1944, 280-281

Izveštaj P. Jagerspergera za 1518. godinu

Foto: M. Klemm

MUZEJSKI VJESNIK

GLASILO MUZEJSKOG DRUŠTVA SJEVEROZAPADNE HRVATSKE

(Bjelovar, Čakovec, Čazma, Grabrovnica, Kalinovac, Koprivnica, Križevci, Kumrovec, Kutina, Sesvete, Trakošćan, Varaždin, Varaždinske Toplice, Veliki Tabor i Virje)

TEHNIČKO UREDNIŠTVO

Stručni kolegij Gradskog muzeja Bjelovar

Glavni i odgovorni urednik: Goran Jakovljević

Tehnički urednik: Željko Vukčević

Uređivački kolegij: Goran Jakovljević (Bjelovar), Miroslav Klemm (Varaždin), Smiljka Marčec (Čakovec), Rastko Pražić (Kutina) i Oka Ričko (Koprivnica)

Muzejski vjesnik izlazi jedanput godišnje. Rukopise ne honoriramo i ne vraćamo. Za sadržaj i lekturu tekstova odgovaraju autori.

Glasilo solidarno financiraju muzeji sjeverozapadne Hrvatske.

Nakladnik: Gradski muzej Bjelovar

Za nakladnika: Božidar Gerić

Tisak. COLORPRINT Bjelovar

Broj 12 - Ožujak 1989.

God. XII.

Naklada: 800 komada

Naslovna stranica: Detalj metalne ograde ispred spomen-muzeja "Josip Broz Tito" u Velikom Trojstvu, rad Josipa Broza

Prijevod: Oka Ričko (Koprivnica), Marina Šimek (Varaždin), Miroslav Klemm (Varaždin) i Antun Šimunić (Osijek)